

В Парижі

Іван Бунін

Іван Бунін

В Парижі

Переклад Олександра Грязнова

Коли він був у капелюху, — ішов вулицею чи стояв у вагоні метро, — і не було видно, що його коротко стрижене червонувате волосся гостро сріблиться, за свіжістю його худого поголеного обличчя, за прямою виправкою худорлявої, високої фігури в довгому пальто, йому можна було дати не більше сорока років. Тільки світлі очі його дивились із сухим сумом та говорив і тримався він як людина, що багато зазнала у житті. Якийсь час він орендував ферму в Провансі, наслухався дошкульних провансальських жартів і в Парижі любив іноді вставляти їх з усмішкою в свою завжди стислу мову. Багато хто знав, що іще в Константинополі його кинула дружина і що живе він відтоді з постійною раною в душі. Він ніколи і нікому не відкривав таємниці цієї рани, але іноді мимоволі натякав на неї, — неприємно жартував, якщо розмова торкалася жінок:

Rien n'est plus difficile que de reconnaitre un bon melon et une femme de bien. (Немає нічого важчого, ніж розпізнати хороший кавун або порядну жінку.)

Одного разу, у вологий паризький вечір пізньої осені він зайшов пообідати у невелику російську їдальню в одному з темних провулків біля вулиці Пассі. При їдальні було щось на кшталт гастрономічного магазину – він несвідомо зупинився перед його широким вікном, за яким було видно на підвіконні рожеві пляшки конусом з горобинівкою і жовті прямокутні з зубрівкою, блюдо із засохлими смаженими піріжками, блюдо з посірілими рубаними котлетами, коробка халви, коробка шпротів, далі стійка, заставлена закусками, за стійкою хазяйка з неприязним російським обличчям. В магазині було світло, і його потягнуло на це світло з темного провулка з холодної і ніби маслянистої бруківки. Він ввійшов, уклонився хазяйці і пройшов у ще порожню, слабо освітлену кімнату, що прилягала до магазину, де білили накриті папером столики. Там він не поспішаючи повісив свій сірий капелюх і довге пальто на роги стоячої вішалки, сів за столик в найдальшому куті і, неуважно потираючи руки з рудими волосатими кистями, став читати довгий перелік закусок і страв, частково надрукований, частково написаний ліловим чорнилом, що розплилося на просаленому листі. Раптом його кут освітився, і він побачив жінку років тридцяти, з чорним волоссям на прямий проділ і чорними очима, в білому фартуху з прошивками і в чорній сукні, що байдуже-ввічливо підходила до нього.

— Bonsoir, monsieur (добрий вечір, пане), — сказала вона приємним голосом.

Вона здалась йому такою гарною, що він збентежився і ніяково відповів:

— Bonsoir... Але ж ви росіянка?

— Росіянка. Пробачте, виробилась звичка говорити з гостями французькою.

— Хіба у вас багато буває французів?

— Досить багато, і всі неодмінно замовляють зубрівку, млинці, навіть борщ. Ви що-небудь вже вибрали?

— Ні, тут стільки всього... Ви вже самі порадьте що-небудь.

Вона почала завченим тоном: — Нині у нас щі флотські, битки по-козацьки... можна мати відбивну телячу котлету або, якщо хочете, шашлик по-карськи...

— Чудово. Подайте, будь ласка, щі і битки.

Вона підняла блокнот, що висів у неї на поясі, і записала на ньому огризком олівця. Руки у неї були дуже білі і шляхетної форми, сукня поношена, але, видно, з хорошого дому.

— Горілочки бажаєте?

— Охоче. Вогкість надворі жахлива.

— Закусити що накажете? Є чудовий дунайський оселедець, червону ікру недавно отримали, коркуновські огірочки малосольні...

Він знову глянув на неї: дуже красивий білий фартух з прошивками на чорній сукні, красиво видаються під ним груди сильної молодої жінки... повні губи не підмальовані, але свіжі, на голові просто згорнута чорна коса, але шкіра на білій руці пещена, нігті блискучі і ледь рожеві, — видно манікюр...

— Що я накажу закусити? - сказав він, посміхаючись. - Якщо дозволите, тільки оселедець з гарячою картоплею.

— А вино яке накажете?

— Червоне. Звичайне, — яке у вас завжди дають до столу.

Вона зробила позначку в блокноті і переставила із сусіднього столу на його стіл графин з водою. Він похитав головою:

— Ні, мерсі, ні води, ні вина з водою ніколи не п'ю. L'eau gate le vin comme la charette le chemin et la femme - l'ame. (Вода псує вино так само, як візок дорогу і як жінка — душу.)

— Доброї ж ви про нас думки! - байдуже відповіла вона і пішла за горілкою і оселедцем. Він подивився їй услід - на те, як рівно вона трималась, як гойдалася на ходу її чорна сукня... Так, ввічливість і байдужість, всі звички і рухи скромної і гідної службовки. Але дорогі хороші туфлі. Звідки? Є, напевне, літній, заможній "ami" (друг)... Він давно не був таким збудженим, як у цей вечір, дякуючи їй, і остання думка збудила в ньому деяке роздратування. Так, із року в рік, з дня на день, потайки чекаєш тільки одного, — щасливої любовної зустрічі, живеш, по-суті, тільки сподіванням на цю зустріч - і все даремно...

Другого дня він знову прийшов і сів за свій столик. Вона була спершу зайнята, приймала замовлення двох французів і вголос повторювала, відмічаючи на блокноті:

— Caviar rouge, salade russe... Deux chachlyks... (Червоної ікри, вінегрету... Два шашлики...)

Потім вийшла, повернулась і пішла до нього з легкою посмішкою, вже як до знайомого:

— Добрий вечір. Приємно, що вам у нас сподобалось.

Він весело відповів:

— Доброго здоров'я. Дуже сподобалось. Як вас накажете величати?

— Ольга Олександрівна. А вас, дозвольте дізнатись?

— Микола Платонович.

Вони потиснули один одному руки, і вона підняла блокнот.

— Сьогодні у нас чудовий розсольник. Кухар у нас прекрасний, на яхті у великого князя Олександра Михайловича служив.

— Чудово, розсольник так розсольник... А ви давно тут працюєте?

— Третій місяць.

— А раніше де?

— Раніше була продавщицею в Printemps.

— Певне, втратили місце через скорочення?

— Так, добровільно не пішла би.

Він із задоволенням подумав: "Отже, справа не в "amі", — і спитав:

— Ви заміжня?

— Так.

— А чоловік ваш що робить?

— Працює в Югославії. Колишній учасник білого руху. Ви, напевне, теж?

— Так, приймав участь і у великій і в громадянській війні.

— Це відразу видно. І, напевне, генерал, — сказала вона, посміхаючись.

— Колишній. Тепер пишу історії цих воєн на замовлення різних зарубіжних видавництв... Як же це ви одна?

— Так от і одна...

На третій вечір він спитав:

— Ви любите сінема?

Вона відповіла, ставлячи на стіл мисочку з борщем:

— Іноді буває цікаво.

— Ось тепер іде в сінема "Etoile" якийсь, кажуть, чудовий фільм. Хочете підемо подивимось? У вас є, звичайно, вихідні дні?

— Мерсі. Я вільна по понеділках.

— Ну от і підемо в понеділок. Нині що? Субота? Отже, післязавтра. Згода?

— Згода. Завтра ви, вочевидь, не прийдете?

— Ні, їду за місто до знайомих. А чому ви питаєте?

— Не знаю... Це дивно, але я вже якось звикла до вас.

Він вдячно глянув на неї і почервонів:

— І я до вас. Знаєте, на світі так мало щасливих зустрічей...

І поспішив змінити розмову.

— Отже, післязавтра. Де ж нам зустрітись? Ви де живете?

— Біля метро Motte-Picquet.

— Бачите, як зручно, — прямий шлях до Etoile. Я буду чекати вас там при виході з метро рівно о восьмій тридцять.

— Мерсі.

Він жартівливо вклонився:

— C'est moi qui vous remercie. (Це я вам дякую.) Укладете дітей, — посміхаючись, сказав він, щоб дізнатись, чи немає у неї дитини, — і приїжджайте.

— Слава богу, цього добра у мене немає, — відповіла вона і плавно понесла від нього тарілки.

Він був зворушений і супився, ідучи додому. "Я вже звикла до вас..." Так, можливо, це і є довгождана щаслива зустріч. Тільки пізно, пізно. Le bon Dieu envoie toujours des culottes a ceux qui n'ont pas de derriere... (Милосердний Господь завжди дає штани тим, у кого немає задку...)

Ввечері у понеділок ішов дощ, млисте небо над Парижем мутно червоніло. Сподіваючись повечеряти з нею на Монпарнасі, він не обідав, зайшов у кафе на Chaussee de la Muette, з'їв сандвіч з шинкою, випив кухоль пива і, закуривши, сів у таксі. Біля входу у метро Etolle зупинив шофера і вийшов під дощ на тротуар — товстий, з багровими щоками шофер довірливо став чекати його. Із метро несло банним вітром, густо і чорно підіймався сходами люд, розкриваючи на ходу парасольки, газетяр різко викрикував біля нього низьким качиним кряканням назви вечірніх випусків. Раптом в натовпі, що підіймався, з'явилась вона. Він радісно рушив їй назустріч:

— Ольго Андріївно...

Гарно і модно одягнена, вона вільно, не так, як у їдальні, підняла на нього чорно-підведені очі, дамським рухом подала руку, на якій висіла парасоля, підхопивши іншою поділ довгої вечірньої сукні, — він зрадів ще більше: "Вечірня сукня, — значить, теж думала, що після сінема поїдемо куди-небудь", — і відгорнув край її рукавички, поцілував кисть білої руки.

— Бідний, ви довго чекали?

— Ні, я тільки-но приїхав. Ходімо скоріше в таксі...

І з хвилюванням, яке давно вже не відчував, він увійшов за нею в напівтемну карету, що пахла вологим сукном. На повороті карету сильно хитнуло, внутрішність її на мить освітив ліхтар, — він мимоволі підтримав її за талію, відчув запах пудри від її щоки, побачив її великі коліна під вечірньою чорною сукнею, блиск чорного ока і повні в червоній помаді губи: зовсім інша жінка сиділа тепер біля нього.

У темній залі, дивлячись на сяючу білизну екрану, по якій косо літали і падали в хмарах з гучним дзижчанням розпластані аероплани, вони тихо перемовлялися:

— Ви одна чи живете з якоюсь другою?

— Одна. По-суті, жахливо. Готельчик чистий, теплий, але, знаєте, із тих, куди можна зайти на ніч або на час з дівцею... Шостий поверх, ліфта, звичайно, немає, на четвертому поверсі червоний килимок на сходах закінчується... Вночі, в дощ страшний сум. Відчиниш вікно — ніде ні душі, зовсім мертве місто, бог знає деє внизу один ліхтар

під дощем... А ви, звичайно, нежонатий і теж в готелі живете?

— У мене невелика квартирка в Пассі. Живу теж один. Давній парижанин. Один час жив у Провансі, орендував ферму, хотів відійти від усіх і від всього, жити трудами рук своїх - і не витримав цих трудів. Взяв у помічники одного козачка, виявився п'яниця, похмура, страшна під хмелем людина, завів курей, кролів - дохнуть, мул якийсь мало не загриз мене, — дуже зла і розумна тварина... І, головне, повна самотність. Дружина мене ще в Константинополі кинула.

— Ви жартуєте?

— Ніскільки. Історія дуже звичайна. *Qui se marie par amour a bonne nuits et mauvais jours.* (Хто жениться по любові, той має хороші ночі і погані дні.) А у мене навіть і того й іншого було дуже мало. Кинула на другий рік після заміжжя.

— Де ж вона тепер?

— Не знаю.

Вона довго мовчала. По екрану, як дурень, бігав на розвернутих ступнях у безглуздо великих розбитих черевиках і в котелку набік якийсь наслідувач Чапліна.

— Так, вам, певне, дуже самотньо, — сказала вона.

— Так. Та що ж, треба терпіти. *Patience - medecine des pauvres.* (Терпіння - медицина бідних.)

— Дуже печальна *medecina*.

— Так, невесела. До того, — сказав він, усміхаючись, — що я іноді навіть в "Ілюстровану Росію" зазірав, — там, знаєте, є такий розділ, де друкується щось на зразок шлюбних чи любовних оголошень: "Російська дівчина із Латвії нудьгує і бажала би переписуватися з чуйним російським парижанином, просячи при цьому надіслати фотознімок... Серйозна дама шатенка, не модерн, але симпатична, вдова з дев'ятирічним сином, шукає переписки з серйозною метою з тверезим паном не молодшим сорока років, матеріально забезпеченим шоферською чи якоюсь іншою роботою, люблячим сімейний затишок. Інтелігентність не обов'язкова..." Цілком її розумію - не обов'язкова.

— Та хіба у вас немає друзів, знайомих?

— Друзів немає. А знайомства погана втіха.

— Хто ж ваше хазяйство веде?

— Хазяйство у мене скромне. Каву варю собі сам, сніданок готую теж сам. Надвечір приходить *femme de menage*. (Прибиральниця.)

— Бідний! - сказала вона, стиснувши його руку.

І вони довго сиділи так, рука з рукою, з'єднані сутінками, близькістю місць, роблячи вигляд, що дивляться на екран, до якого димною синювато-крейдяною смугою ішов над їх головами промінь із кабінки на задній стіні. Наслідувач Чапліна, у якого від жаху відокремився від голови проламаний котелок, шалено летів на телеграфний стовп в уламках допотопного автомобіля з самоварною трубою. Гучномовець музично ревів на всі голоси, знизу, із провалля димної від цигарок зали, — вони сиділи на балконі, — гримів разом з оплесками відчайдушно-радісний регіт. Він нахилився до неї:

— Знаєте що? Поїдьмо куди-небудь на Монпарнас, наприклад, тут жахливо нудно і дихати нічим...

Вона кивнула головою і стала одягати рукавички.

Знову сівши в напівтемну карету і дивлячись на іскристі від дощу стекла, що раз у раз загорялися різнокольоровими алмазами від вогнів ліхтарів і переливалися в чорній вишині то кров'ю, то ртуттю реклам, він знову відвернув край її рукавички і поцілував руку довгим цілунком. Вона подивилась на нього теж дивно-іскристими очима з чорними віями і любовно-сумно потягнулась до нього лицем, повними, з солодким помадним смаком губами.

В кафе "Sourole" почали з устриць і анжу, потім замовили куріпок і червоного бордо. За кавою з жовтим шартрезом обоє злегка захмеліли. Багато курили, попільничка була повна її скривавленими недопалками. Він серед розмови дивився на її розчервоніле лице і думав, що вона цілком красуня.

— Але скажіть правду, — говорила вона, знімаючи пучками з кінчика язика крихти тютюну, — адже були у вас зустрічі за ці роки?

— Були. Та ви здогадуєтесь, якого ґатунку. Нічні готелі... А у вас?

Вона помовчала:

— Була одна дуже тяжка історія... Ні, я не хочу говорити про це. Хлопчисько, сутенер по-суті... Але як ви розійшлися з дружиною?

— Ганебно. Теж був хлопчисько, красень грек, надзвичайно багатий. І за місяць чи два не лишилось і сліду від чистої, зворушливої дівчинки, яка просто молилася на білу армію, на всіх нас. Почала вечеряти з ним в найдорожчому шинку в Пера, одержувати від нього величезні корзини квітів... "Не розумію, невже ти можеш ревнувати мене до нього? Ти весь день зайнятий, мені з ним весело, він для мене просто милий хлопчик – і більше нічого..." Милий хлопчик! А самій двадцять років. Не легко було забути її, — колишню, катеринодарську...

Коли подали рахунок, вона уважно продивилась його і не веліла давати більше десяти процентів за обслугу. Після цього їм обом здалося ще дивніше розлучитися за півгодини.

— Поїдьмо до мене, — сказав він печально. – Посидимо, поговоримо ще...

— Так, так, — відповіла вона, встаючи, беручи його під руку і притискаючи її до себе.

Нічний шофер, руський, привіз їх у самотній провулок, до під'їзду високого дому, біля якого, у металічному світлі газового ліхтаря, сипався дощ на жерстяний чан з покидьками. Ввійшли у вестибюль, що освітився, потім у тісний ліфт і повільно потягнулись вгору, обнявшись і тихо цілуючись. Він встиг потрапити ключем у замок своїх дверей, поки не погасла електрика, і ввів її у передпокій, потім у маленьку їдальню, де в люстрі сумно загорілась тільки одна лампочка. Обличчя у них були вже стомлені. Він запропонував ще випити вина.

— Ні, мій дорогий, — сказала вона, — я більше не можу.

Він почав просити:

— Вип'ємо тільки по бокалу білого, у мене за вікном стоїть відмінне пуї.

— Пийте, милий, а я піду роздягнусь і помиюсь. І спати, спати. Ми не діти, ви, я думаю, добре знали, що раз я згодилася їхати до вас... І взагалі, навіщо нам розлучатися?

Він від хвилювання не міг відповісти, мовчки провів її до спальні, освітив її і ванну кімнату, двері в яку були із спальні відкриті. Тут лампочки горіли яскраво, всюди йшло тепло від опалення, тим часом як по даху голосно й розмірено стукав дощ. Вона відразу почала знімати через голову довгу сукню.

Він вийшов, випив підряд два бокала крижаного, гіркового вина і не міг стримати себе, знову пішов у спальню. В спальні, у великому дзеркалі на стіні навпроти, яскраво відбивалася освітлена ванна кімната. Вона стояла спиною до нього, вся гола, біла, міцна, нахилившись над умивальником, миючи шию і груди.

— Сюди не можна! – сказала вона і, накинувши купальний халат, не закривши налиті груди, білий сильний живіт і білі тугі стегна, підійшла і як дружина обняла його. І як дружину обійняв і він її, усе її прохолодне тіло, цілуючи ще вологі груди, що пахли туалетним милом, очі і губи, з яких вона вже витерла фарбу.

Через день, залишивши службу, вона переїхала до нього.

Одного разу взимку він умовив її взяти на своє ім'я сейф у Ліонському кредиті і покласти туди все, що він заробив:

— Обачність ніколи не завадить,— говорив він. – L'amour fait danser les anes (любов примушує танцювати навіть ослів), і я відчуваю себе так, ніби мені двадцять років. Але мало що може трапитись...

На третій день Паски він помер у вагоні метро, — читаючи газету, раптом відкинув на спинку сидіння голову, завів очі...

Коли вона, в жалобі, поверталася з кладовища, був милий весняний день, де-не-де пливли у м'якому паризькому небі весняні хмарки, і все говорило про життя юне, вічне – і про її, закінчене.

Вдома вона почала прибирати квартиру. В коридорі, у стінній шафі, побачила його давню, літню шинель, сіру, з червоною підкладкою. Вона зняла її з вішалки, притисла до обличчя і, притискаючи, сіла на підлогу, вся здригаючись від ридань і скрикуючи, благаючи когось про пощаду.

26 жовтня 1940